

LUNDS
UNIVERSITET

Barnperspektiv vid vårdnadstvister

- En studie av domar med föräldrar med missbruksproblematik

Kristina Stoyanovska

Kandidatuppsats: SOPA63
Socialhögskolan VT 2020
Handledare: Carina Gallo

Abstract

Author: Kristina Stoyanovska

Title: A children's perspective in appeal courts

Supervisor: Carina Gallo

The aim of this study was to create an understanding how verdicts in the Swedish appeal court describes the best interest of the child, child's will and the risks around children when there is a parent with addiction problems. This study was based on a qualitative content analysis of twelve verdicts from the appeal court. The verdicts did not have any geographical boundaries and the verdicts were published from year 2010 to 2019. Social constructionism and Michel Foucault power perspective were used to analyze the verdicts. Results from the study showed that there is no definition of the best interest of the child in the Swedish appeal court. The results showed that the best interest of the child is described as individual based and the care of ability. Results from the verdicts also showed that the best interest of the child is when there is no conflicts between the parents and there needs to be cooperation and communication between the parents. The child also needs stability and continuity but the verdicts also showed that the child might need to have contact with both of the parents even when there is an addiction problem in one of the parents. The verdict sometimes described the child's will as affected by others and also invisible because of their age. Small children are described as not being able to express their will. The risk of the child around a parent with addiction problems can be a dangerous environment for the child but there is no expression by the children how they feel around the environment. Conclusion of the study showed that there is more of a parent perspective than a child perspective in Swedish appeal courts.

Keywords: *Child, child's will, best interest of child, Sweden, Custody battles*

Förord:

Jag vill tacka personal på familjerätten i Malmö som har gett mig goda råd och inspirerat mig till val av ämne. Ett särskilt stort tack till min familj och vänner som har stöttat mig i dessa tider under kandidatuppsatsens gång.

Ännu ett stort tack till min handledare för hennes stöd och synpunkter.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	5
1.1 Problemformulering.....	7
1.2 Syfte och frågeställningar	7
2. Kunskapsläge.....	7
2.1 Litteratursökning.....	7
2.2 Barnets bästa.....	8
2.3 Barnets vilja.....	10
2.4 Missbruk och risker för barnet.....	12
2.5 Sammanfattning av kunskapsläge.....	13
3. Teoretisk utgångspunkt.....	14
3.1 Socialkonstruktivism.....	14
3.2 Makt - Michel Foucault.....	16
4. Metod och metodologiska övervägande.....	17
4.1 Kvalitativ innehållsanalys.....	17
4.2 Urval.....	18
4.3 Analysmetod.....	19
4.4 Studiens tillförlitlighet.....	20
4.5 Metodens förtjänster och begränsningar.....	21
4.6 Förförståelse.....	22

5. Etiska överväganden.....23

6. Resultat och analys.....24

6.1 Beskrivningar av barnets bästa i hovrättsdomar.....24

6.1.1 Barnets bästa - individbaserat.....24

6.1.2 Barnets bästa- god omsorgsförmåga.....25

6.1.3 Barnets bästa - stabilitet och Kontinuitet.....28

6.1.4 Barnets bästa - Kommunikation & Samarbete.....31

6.2 Beskrivningar av barnets vilja i hovrättsdomar.....34

6.2.1 Barnets vilja uttryckt av de själva.....34

6.2.2 Barnets vilja påverkats av andra.....36

6.2.3 Barnets vilja uttryckt av andra.....38

6.2.4 Barnets vilja är osynlig.....39

6.3 Risker.....40

6.3.1 Risker för barnet och missbruk.....40

7. Avslutande diskussion.....42

Referenslista.....44

1 Inledning

1.1 Problemformulering

I dagens samhälle i Sverige kan en ensamstående förälder försörja sig (Bergman & Rejmer, 2017). Valfärdssystem har utvecklats under åren och det har gjort att familjens förbindelser för deras sociala och ekonomiska säkerhet har minskat (ibid.). Mellan år 2000 till 2010 var det nästan 50 000 barn i Sverige som fick gå igenom en familjeseparation (Statiska centralbyrån 2013). Föräldrar som inte kan lösa sina problem själva efter en separation, låter domstolen besluta om frågor gällande vårdnad, boende och umgänge (Blomqvist & Heimer 2016, s. 794). Den första insatsen av domstolar är tingsrätten (TR) som tar beslut i en vårdnadstvist (Svenska Domstolar 2019). Om tingsrättens dom ska överklagas är hovrätten (HovR) nästa insats.

Forskning visar på att barns psykiska mående påverkas av konflikter mellan föräldrarna vid vårdnadstvister (Bergman & Rejmer 2017). När konflikter finns i vårdnadstvister måste barnets bästa beaktas av socialtjänsten som utreder främst barnets upplevelser men också föräldrarnas (Leviner 2014). Det finns olika sorters konflikter mellan föräldrarna vid vårdnadsutredningar (ibid.). Konflikterna kan till exempel innehålla underhållsansvar, information om barnet, oenighet vid samarbetsförmåga eller på grund av föräldrarnas problem som droger, psykisk ohälsa eller systematiskt våld i hemmet (Bergman & Rejmer 2017). Konflikter som rör våld kan ofta komma i kombination med psykisk ohälsa eller missbruk (ibid.).

Barnkonventionen ratificerades år 1990 men trädde kraft som lag den 1 januari 2020 i Sverige. Barnets bästa är en värdeprincip i artikel 3 i förenta nationernas (FN) barnkonvention som ska beaktas vid domstolsärenden. Barnets bästa måste prioriteras i familjerättsärenden (Rydstedt & Mattsson 2008, s. 136). Forskning som grundar sig i Sverige lyfter fram att domstolar ofta inte beaktar barnets bästa (Leviner 2014). I Sverige brister rättssystemet att hitta en jämn balans mellan barns rättigheter till skydd och rättigheterna till privatliv och familjeliv (Leviner 2014). Flera artiklar uppmärksammar att många gånger beaktar domstolen och socialtjänsten ett föräldraperspektiv istället för att fokusera på ett

barnperspektiv (Leviner 2014; Rydstedt & Mattsson 2008, s. 140). Det är oftast föräldrarnas uppfattning om barnets vilja som beaktas i domstolen snarare än barnets egna önskemål (Rydstedt & Mattsson 2008)

Forskning har också visat att domstolar och socialtjänsten inte tar hänsyn till barnets vilja vid familjerättsärenden. (Bergman & Rejmer 2017) Enligt artikel 12 i FN:s barnkonvention ska barnet få sin röst hörd och tillmätas i betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Bergman & Rejmer (2017) lyfter fram att med hjälp av socialtjänstens utredningar kan barnet själv uppge hur de upplever sina föräldrar. Barn som har sett sin förälder eller själv blivit utsatt för våld eller om föräldern har ett missbruk kan barnet berätta att de kanske inte vill leva med den ena föräldern (Bergman & Rejmer 2017). Det kan ibland vara svårt för barnen att bestämma sig vad de vill på grund av hur föräldrarna kommer agera (ibid.). Det händer ofta att föräldrar tro sig veta barnens önskemål även om det svenska rättssystemet ska skapa möjligheter för att barn ska kunna bestämma över hur deras framtid ska se ut (Pranzo 2012). Forskning visar också på att barn kan ha negativ upplevelse av vårdnadsprocesser. Yvonne Darlington (2006, s. 57) har gjort en studie i Australien om vuxna som själva varit med i en vårdnadsprocess som barn och det framkom att barn ibland inte vill tvingas välja någon av sina föräldrar. Respondenterna i studien uttryckte att de upplevde att utredarna lyssnade på de som barn men tog inte hänsyn till vad de ville. Många av deltagarna i studien uttryckte att de som barn tyckte processen var förvirrade (ibid.).

Den här studien kommer att handla om vårdnadstvister i hovrättsdomar. Det saknas forskning som är kopplat till hovrättsdomar som beskriver ett barnperspektiv där det finns missbrukande föräldrar. Jag vill undersöka hovrättsdomar i Sverige kring barnets bästa, barnets vilja och de risker som finns för barnet där det finns missbruk från föräldrarnas sida. Med denna uppsats har jag avsikt att belysa ett barnperspektiv som har en relevans för socialt arbete och det behövs ytterligare forskning eftersom barn sällan får sina röst hörda trots den svenska lagstiftningen (artikel 13) FN:s barnkonvention (Pranzo 2012). Socialtjänstens utredningar, som beskriver barnperspektivet, ingår i en del hovrättsdomar som har en relevans för socialt arbete då socionomers inflytande också finns med.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen är att se hur barnets bästa, barnets vilja och risker för barnet beskrivs när det finns uppgifter om missbruk som problematik från föräldrarna i vårdnadstvister i hovrättsdomar från 2010 till 2019.

- Hur beskrivs barnets bästa i hovrättsdomarna när det finns uppgifter om missbruksproblematik i vårdnadstvister?
- Hur beskriver hovrätten barnets vilja när det finns uppgifter om missbruksproblematik i vårdnadstvister?
- Hur beskriver hovrätten risker för barnet när det finns uppgifter om missbruksproblematik i vårdnadstvister?

2 Kunskapsläge

I detta avsnitt presenteras tidigare forskning och studier som är relevanta för studien.

Kunskapsläget kommer att delas in i följande teman: barnets bästa, barnets vilja och missbruk och risker. Under varje tema beskrivs den tidigare forskning som finns för just mina frågeställningar.

2.1 Litteratursökning

För att hitta relevant forskning om barnets bästa och barnets vilja har sökmotorn LUBsearch och Google Scholar använts. Artiklar som har valts är refereegranskade för att forskningen ska värderas trovärdig. Jag har också använt mig av två avhandlingar, två rapporter och en bok. Sökorden som har valts är både på svenska och engelska för att få bredare resultat som är anpassat till studien. De svenska sökorden som har använts är: "barnets bästa", "barnets vilja Sverige", "vårdnadstvist missbruk", "hovrätt", "missbruk och risker". De engelska sökorden som använts är: "Child", "child's will", "custody battle", "Sweden", "best interest of the child", "child custody disputes". Dessa sökord har både kombinerats med varandra men också sökts separat. Artiklarna har även hittats via referenslistor från andra artiklar.

2.2 Barnets bästa

Barnets bästa är en vägledande princip och kommer från Förenta nationernas barnkonvention som utmärker barns rättigheter (Blomqvist & Heimer 2016, s. 801). Barnets ska tillförsäkras skydd och omvårdnad som behövs för dess välfärd. Konventionsstaterna ska respektera att föräldrarnas rättigheter inte ska stå i centrum utan det är barnets rättigheter som ska ökas (Schiratzki 2017, s. 34). FN:s kommité har medgett att barnets bästa måste vara i överensstämmelse med barnkonventionens grunder och respektera barnet som en egen individ med egna känslor och åsikter (ibid, s. 35). Det finns två sätt att tolka barnets bästa enligt det svenska förarbetena, det kan tolkas både objektivt och subjektivt. Det objektiva grundar sig på vetenskap och beprövad erfarenhet. Medan det subjektiva perspektivet innebär att barnet själv har fått uttrycka vad de tycker är bäst och inte påverkats av någon vuxen (Schiratzki 2017, s. 36-37).

Svenska domstolar följer värdeprincipen "barnets bästa" i alla beslut som rör barn. I en avhandling skriven av Schiratzki (1997) nämner hon att barnets bästa grundas på utredarnas och domstolar sociala och kulturella värderingar, vilket gör tolkningen svår att hantera. När föräldrar inte kommer överens om boendesituationen tar parterna detta vidare till domstolen som beslutar om boendesituation för barnet (Rydstedt & Mattsson 2008, s. 137). Artikel 18 i FN:s barnkonvention fastslår att barnets föräldrar eller vårdnadshavare har ett gemensamt huvudansvar för barnets uppfostran och utveckling med statens stöd. En förälder som inte bor tillsammans med sitt barn har även rätt till umgänge och kontakt med barnet (Rydstedt & Mattsson 2008). Dock finns det fall där barnets umgänge inte är förenligt med barnets bästa utan det blir till föräldrarnas fördel.

Blomqvist och Heimer (2016, s. 788) skriver om boendefrågan, där växelvist boende för barn har blivit allt vanligare när föräldrar väljer att separera. Växelvist boende är till för att barnet ska ha en god och nära kontakt med båda sina föräldrar (ibid.). Bergman och Rejmer (2017) nämner även att det finns en växlande levnadssituationen var barnen bor oberoende av förälderns kön. Det är oftast de yngsta barnen som bor tillsammans med sin moder (ibid.). Kritik mot växelvist boende lyfts fram av Blomqvist och Heimer (2016) då de menar att det kanske inte alltid är till barnets bästa. Speciellt har det kritiserats om ett växelvist boende är

bra för småbarn om det till exempel finns konflikter mellan föräldrarna som skadar barnets välbefinnande. I de flesta fall gynnas ett barn av att ha kontakt med båda sina föräldrar efter att föräldrarna har skilt sig (Blomqvist & Heimer 2016). Forskning visar också på att även om ett barn inte bor med en förälder kan de fortfarande ha ett nära band till en förälder som inte har god omsorgsförmåga (Warshak 2015, s. 63). Det kan till och med ha varit så att barnets ena förälder har blivit utsatt för våld eller hot av den andra förälder och att barnet trots detta har ett nära band med föräldern som utlöste våldet (ibid.). Trots konflikter har barnet rätt till att umgås med båda sin föräldrar. Warshak (2015, s. 63) tar i sin artikel upp att barnet har rätt till att umgås med en förälder och det finns ingen mall för hur mycket tid ett barn behöver umgås med sin förälder. Men det finns undantag som kan leda till att barnets umgänge med en förälder minskar när det finns uppgifter om våld i hemmet, övergrepp av barn eller störningar av tillgången till ett barn och ett allvarligt missbruk (ibid.).

Warshak (2015, s. 62) tar också upp att barnet efter en separation klarar sig bäst genom att ha kontakt med båda föräldrarna. För att domstolar ska kunna besluta om gemensam vårdnad och växelvist boende måste domstolen vara uppmärksam på att föräldrarna har en god samarbetsförmåga. Det måste vara förenligt med barnets bästa och barnets behov (Rydstedt & Mattsson 2008; Blomqvist & Heimer 2016, s. 791). Samarbetsfrågor är det som domstolen främst trycker på när de ska ta beslut om gemensam vårdnad och växelvist boende (ibid.). Föräldrarna måste visa förmåga att samarbeta för att kunna tillgodose barnets fysiska, sociala och emotionella behov. I Warshaks (2015) studie uppmärksammas också samarbetsförmågan. Om en domstol ska besluta om gemensam vårdnad förväntas en hög samarbetsförmåga från föräldrarnas sida och en konfliktfri miljö (Warshak 2015, s. 68). Barnens utveckling, när det gäller konflikthantering, kan påverkas när de bevittnar ett mönster av destruktiva uppvisningar. Det blir alltså inte förenligt med barnets bästa när föräldrar inte kan samarbeta eller hantera konflikter. Föräldrakonflikter kan påverka barnet och visa att barnet känner sig fast mitten i mellan föräldrarna.

Det finns forskning som visar på att ett växelvist boende inte har varit till barnets bästa, eftersom framförallt småbarn har behov av en stabil och primär vårdnadshavare (ibid.). När småbarn inte får stabilitet, riskerar de att få en oorganiserad anknytning (ibid.). De äldre barnen har också visat på att det kan vara en skadlig utveckling för barnet att inte ha ett stabilt boende (Blomqvist & Heimer 2016, s. 793).

Warshak (2015, s. 59) tar upp i sin forskning att varje vårdnadstvist ska behandlas individuellt snarare än att en enda lösning tillämpas för alla familjer. Beslutet fattas av domstolarna utifrån barnets behov och i vilken utsträckning olika resultat kan förväntas uppfylla dessa behov. Barnets bästa kring boendefrågan är också relaterat till kontinuitet som ska finnas för att barnet ska ha en stabil plats och anknytning till föräldern (Blomqvist & Heimer 2016, s. 796). Kontinuitet gäller specifikt för mindre barn som inte ska pendla mellan boenden och rutiner i hemmet. Dock visar en studie som beskrivs i Blomqvist och Heimers (2016, s. 796) artikel att ett barn som inte bor med ena föräldern kan känna sig övergivet, därför blir kontinuitetsprincipen också problematisk. I en avhandling som Schiratzki (1997) har skrivit lyfts det upp att den minsta möjliga förändringen har betydelse för vart barnet ska bo, därför kan boendeföräldern bli den som barnet bodde hos innan rättsprocessen började. Det gäller speciellt äldre barn som redan har en stadig relation till miljön som de befinner sig i.

2.3 Barnets vilja

Enligt artikel 12 i FN:s barnkonvention står det att barnet ska få sin röst hörd och tillmätas i betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad i alla frågor som har med barnet att göra. Det innebär att myndigheter och domstolar ska lyssna på barnet som är förenligt med nationella procedurregler. Ett barns rätt att föra sin tala i en domstol kan vara begränsad och kan istället ha en ställföreträdare som för barnets tala men barnet har så klart också talerätt eftersom det är en part i tvisten. Blomqvist och Heimer (2016, s. 788) nämner att små barn också har svårt att uttrycka sig när det gäller frågan om var de vill bo. I socialstyrelsens rapport (2014) uppmärksammas att ett barn aldrig är skyldig att uttala sig utan bör få en möjlighet att göra det. Barnets vilja ska bara inte efterfrågas det ska också beaktas i bedömningen. Socialstyrelsens (2014) rapport uppmärksammas att barn som har haft kontakt med organisationen BRIS (Barnens rätt i samhället) berättade hur barnets rättigheter kränkts på grund av att de inte fick komma till tals. BRIS talade även om att barn har haft svårt att uttrycka sitt önskemål. Konsekvenserna av barnets åsikt kan kännas som ett stort ansvar för barnet (Socialstyrelsen 2014). Barn har en rädsla av att inte bli trodda och dessutom att bli ifrågasatta i vuxenvärlden. Forskning från Australien och England visar på att domstolar som

har hand om vårdnadstvister och som tar beslut om ett växelvist boende inte tar hänsyn till barnets vilja (Blomqvist & Heimer 2016). Det kränker barnets rättigheter om att inte bli hörd och få delta i processen. Barnets rätt att få bli hörd finns som en rättighet i Barnkonventionen (Artikel 12). I Svenska regeringens förslag år 2006 konstateras barnets rätt till att bli hörd och att barnets vilja ska tillmätas betydelse i förhållande till ålder och mognad (Blomqvist & Heimer 2016, s. 799). Barnet ska vara delaktigt i rättsprocessen. Barnets åsikter kring växelvis boende kan ha betydelse för om samarbetet mellan föräldrar fungerar (ibid.). Men det är också viktigt att påpeka att barnet inte ska behöva tvingas till att välja sida. Genom att den ena föräldern aktivt visar att de inte bryr sig om barnen har kontakt med den andra föräldern, kan det bidra till att barnet väljer att avvisa den andra föräldern (Warshak 2015, s. 71). En förälder som är neutral kan bidra till att man inte försöker samarbeta med den andra föräldern (ibid.). Barn har den bästa chansen att utvecklas när de får uppleva respekt och kärlek från båda föräldrarna och skyddas från sina föräldrars konflikter (ibid.).

Warshak (2015, s. 72) uppmärksammar att barn som får sin röst hörd känner att de kan bidra till viktiga beslut som påverkar dem och känner att beslutsfattarna också tar hänsyn till barnets egna vilja. Ett barnperspektiv kan ge viktig information som bidrar till att forma en vårdansplan som är mer skapad för barnets behov (ibid.). Å andra sidan nämner Warshak (2015, s. 71) att barns röst kan också vara en fara. Till exempel kan barnets vilja vara tillfälligt och barnets föräldrar kan pressa och manipulera dem för att stödja och förespråka en förälder. I samtal med socialtjänsten blir barnet medvetet om att de har rätt att lämna sin åsikt (Bergman & Rejmer 2017). Det blir också uppenbart att barnet kan behöva höras flera gånger och inte bara vid ett avgörande tillfälle. I en avhandling skriven av Francesca Östberg (2010) uppmärksammas att barn oftast blir osynliga vid samtalen. Utredningar av socialtjänsten brukar i stora drag inrikta sig på föräldrarnas frågor och tar utrymme när samtalet egentligen ska handla om barnet. Det är tolkningen av barnets bästa som skapar problem eftersom utredarna utgår ifrån sitt egna intresse. I prop. 2005/06:99 beskrivs också att domstolarna inte tar hänsyn till barnets vilja och även om man tar fram barnets vilja beaktar man inte det i beslutet.

Leviner (2014) skriver i sin artikel att socialtjänsten snarare har ett föräldraperspektiv än ett barnperspektiv vid utredningar av barnskydd i samhället. Det finns begränsningar i hur det tas

hänsyn till barns röster. När det kommer till ansökningar av rättsvård har det visat sig att domstolens utfrågningar av barnskyddsärenden har kritiserats för att ha paternalistisk känsla för att övertyga om att föräldrar behöver hjälp snarare än att presentera konkreta argument angående lagstiftande kriterier (ibid). I likhet med Leviner skriver Schiratzki (2017, s. 43) att barns rättigheter innebär till stor del att barn ska kunna driva sin egna vilja och samtidigt skydda barnet och dess behov. Skydds Perspektivet kan också uppfattas som paternalistiskt om barn inte får uttrycka sin egna vilja och göra de maktlösa. Barn kan ha svårt att berätta hur deras livssituation ser ut som delvis kan bero på deras ålder eller att barnet har blivit illa behandlad (ibid, s. 44- 45).

Pranzo (2012) kritiserar även hur barns åsikter används vid domstolen, ett barns åsikt framstår som ett bevis mer än att ge barnet möjlighet att få sin röst hörd och lyssna på barnet för att de också ska kunna påverka besluten som ska tas. Barnets önskemål och åsikter tas över av vuxna som kontrollerar möjligheterna för barnet att kunna uttrycka sin egen vilja (Rydstedt & Mattsson 2008, s. 140). De vuxna tar även fram information om barnet som de själva tycker är relevant vilket i sin tur innebär att barnets rätt att själv bestämma blir beroende av de vuxnas uppfattningar om vad som är rätt beslut (ibid.). Yvonne Darlington (2006) visar i sin studie att vuxna som själva har varit barn i en vårdnadstvist kände att föräldrarnas känslor under domstolsprocessen var så starka att barnets intressen blev osynliga.

2.4 Missbruk och risker för barnet

Leviner (2014) nämner att ur ett rättsligt perspektiv kan det påstås att en lag inte är bättre än dess tillämpning och därför bör lagstiftaren hållas ansvarig i förekommande brister i tillfredsställande lösning av lagstiftningsfrågor. Enligt 6 kapitlet 7 § Föräldrabalken (1949:281) om en förälder vid utövandet av vårdnaden om barnet gör skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i sorgen och om det innebär fara för barnet ska rätten besluta om en ändring i vårdnaden. Även i barnkonventionen (artikel 19) står det att ett land är skyldig att vidta alla lämpliga åtgärder för att skydda ett barn från olika former av missbruk och försummelse när det sker i sina hemmiljöer. Dessa grundläggande rättigheter finns även med i Europeiska unionens stadga (artikel 24). Men i artikel 2 och 3 i Europeiska

konventionen står även att nationer har ett ansvar att skydda rätten till liv och ge skydd mot tortyr, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (Leviner 2014). Samtidigt ska man skydda barnet. Man måste alltså balansera skyddet för barnen samtidigt som man ska skydda den vuxna. I överensstämmelse med proportionalitetsprincipen ska dessutom alltid den minst påträngande åtgärden tillämpas och alla de negativa åtgärderna måste stå i proportion till det som ska uppnås (Leviner 2014). Det är några etiska dilemman som diskuteras i artikeln, hur man ska ingripa, vilka barn ska skyddas ifrån och hur man ska acceptera vilka risker som kan finnas.

Warshak (2017) uppmärksammar i sin studie att ett barn har rätt till att umgås med sin förälder men om det finns misstankar om att barnet far illa eller störningar som kan påverka barnet där missbruk förekommer minskar såldes umgängesrätten med sitt barn. Enligt propositionen (Prop. 2005/06:99) måste en riskbedömning göras som grundas på tidigare inträffade händelse, som kan till exempel vara missbruksproblem, våld och psykisk sjukdom. I riskbedömningen ska även barnets egna inställning tas med (Socialstyrelsen 2017). Utredarna och domstolen måste skaffa sig en bild av hur barnets situation ser ut. Vid en riskbedömning ska utredare också ta hänsyn till framtida risker som kan uppstå för barnet (ibid.). Riskbedömningen är något som är individbaserat för varje barn men det finns också riskbedömningar som är standardiserade. (ibid.). De standardiserade riskbedömningarna kan bli enhetliga för både utredarna från socialtjänsten och domstolen men kan å andra sidan bli negativa för barnet eftersom alla barn lever i olika situationer.

2.5 Sammanfattning av kunskapsläge

Sammanfattningsvis lyfter tidigare forskning fram att barnets bästa är en värdeprincip som det svenska rättssystemet måste följa. Barnets bästa har ingen riktigt definition men för att föräldrar ska få gemensam vårdnad och ett växelvist boende måste de ha en god samarbetsförmåga och en konfliktfri miljö. Forskning visar också på att domstolen väljer att minska på umgängesrätten när det finns uppgifter om missbruk från föräldrarnas sida. Barnet måste ha en stabil vårdnadshavare annars riskerar barnet att få en oorganiserad anknytning till föräldern. Kontinuitet kan både vara bra och dåligt för barnet. Å en sida är kontinuitet bra för att barn ska ha en stabil uppväxt men å andra sidan behöver barnet ha kontakt med båda

föräldrarna för att inte den andra föräldern inte ska känna sig övergiven. Forskning kring barnets vilja visar att både domstolar och utredningar vid socialtjänsten inte tar hänsyn till barnets åsikter. Det blir snarare ett förädraperperspektiv än ett barnperspektiv. Barn har aldrig en skyldighet att uttala sig men de har en möjlighet att göra det. Ett barn kan ha svårt att uttrycka sig då de inte vill välja sida mellan föräldrarna. Barnen har även en rädsla för att inte bli trodda och många gånger känner de sig förvirrade eftersom de inte får påverka sin framtid i vårdnadsprocessen. Domstolen ska beakta de framtida risker som kan uppstå för barnet. Samtidigt som man ska skydda barnet ska föräldern också skyddas. I riskbedömningen som en domstol ska beakta måste även barnets vilja tas med. Som jag nämnde tidigare i problemformuleringen saknas det forskning kring barnperspektivet i hovrättsdomar där det finns uppgifter om missbruk från föräldrarnas sida.

3 Teoretisk utgångspunkt

I kommande avsnitt presenteras studiens teoretiska utgångspunkt. Jag har valt att använda socialkonstruktivism som grund för att förstå hur hovrätten beskriver barnets bästa, barnets vilja och de risker som finns för barnet vid missbruk från föräldrarnas sida. Vidare används Michel Foucaults maktperspektiv i fråga om vilken inflytande av makt som finns vid beslut i vårdnadstvister.

3.1 Socialkonstruktivism

Socialkonstruktivism är en ontologisk ståndpunkt. Den sociala verkligheten skapas via socialt samspel som ständigt förändras (Bryman 2011, s. 37). Wennerberg (2001) menar på att kunskap är socialt konstruerat eftersom vi får kunskap med hjälp av språkliga begrepp. Språket skapas i ett samspel mellan människor. Vår kunskap påverkas också beroende på vilken tid, plats och kultur vi befinner oss (ibid, 2001). Kunskap får vi även från teknologin i samhället som är socialt skapat. Kunskap är socialt konstruerat av människor eftersom det finns ingen perfekt och tillämplig lösning på problem som människor ställs inför sin vardag (Bryman 2011, s. 38).

Socialkonstruktivismen beskriver kategorier som inte är objektiva sanningar eftersom de används av oss människor för att förstå den naturliga och social verkligheten i grunden som utgör sociala produkter (Burr 2003). Detta kan kopplas till begreppen barnets bästa och barnets vilja i min studie som har framställts av människor som besitter makt i domstolar och myndigheter. Vidare skriver Burr (2003) att varje människa uppfattar världen på sitt eget sätt. Människor har en förmåga att förändra våra egna konstruktioner av världen och skapar därmed nya möjligheter för vår egen handling. Socialkonstruktivismen menar att Sveriges grundlag har vuxit fram som en följd av sociala processer efterhand som har format lagen hur den ser ut idag (Wenneberg 2001). Lagen är alltså konstruerad. Socialkonstruktivismen ifrågasätter hur människor uppfattar världen. Socialkonstruktivismen ifrågasätter och granskar världen kritisk till idén av våra observationer av den sociala verkligheten eftersom den inte är objektiv (Burr 2003). Verkligheten av världen skapas genom våra subjektiva upplevelser. Kritik som har lyfts mot det socialkonstruktivistiska perspektiv är att det inte besvarar frågor kring psykologi (Burr 2003). Teorin besvarar inte människors personligheter eller känslor. Min studie inriktar sig på hur domstolar i det svenska samhället ställer fram argument kring principer som barnet bästa, barnets vilja och risker som finns för barnet. Det är delvist ett strukturellt problem eftersom jag undersöker hur domstolarna i samhället agerar kring barns rättigheter. Men barnets egna beskrivningar är baserat på deras känslor.

Vidare skriver Burr (2003) om Foucault perspektiv kring dekonstruktion som innebär att språket har en konstruktiv kraft. Människor blir konstruerade genom språket. Foucault menar att språket vi använder när vi pratar och till exempel tänker på hur sexuell läggning och psykiska sjukdomar presenteras i samhället leder till hur vi människor väljer att behandla varandra (ibid.). Det presenterar ett maktförhållande enligt Foucault. Professionella som sedan tar hand om psykiskt sjuka har makt över deras liv. Vårt sätt att prata om världen genom skriftliga texter och bilder utgör diskursen genom vilka vi upplever världen (ibid.). Det är strukturerna på vårt sociala delade språk som producerar företeelser på sociala och personliga håll. Den rådande diskursen är bland annat knuten till lagar till exempel hur föräldrar ska ha ett ansvar för deras barns välbefinnande. Burr (2003) lyfter fram att texter kan tolkas på flera sätt och verkligheten går att förstå utifrån flera perspektiv. Den kritik som finns om dekonstruktion är förhållandet mellan makt och språk samt att avslöja maktens ojämlikheter och ideologi. Språket som formar människors attityder kopplar jag till min

studie hur hovrätten beskriver barnets bästa, vilja och risker i sina domar. Foucaults perspektiv leder oss vidare till nästa avsnitt och förklarar maktperspektivet ytterligare.

3.2 Makt - Michel Foucault

Enligt Foucault (2008, s. 206) är maktens innebörd lagen, det som är förbjudet, man har en föreställning att makt är kopplat till juridiken. Det är förenat med gränsen mellan det som är tillåtet och förbjudet. Makt blir lätt att relatera till vem som har makten i vårt samhälle vilket oftast är förenat med en juridisk uppfattning; var makten finns, vem som besitter makten och det systemet av lagar som finns vilket formar vårt samhälle. Västvärlden har haft systemet av domstolar och lagar sedan långt tillbaka för att lösa tvister som har utvecklats med tiden och rättssystemet ersatte den monarkiska makten (ibid, s. 207-208). Den juridiska rätten blev det system för framställning av makt som hela samhället följde. Rättens vokabulär blev en diskurs. Diskursen framträder i lagarnas ordning (Foucault 2019, s. 6). Det juridiska gör att individer har rättigheter och har även förbudslagar som varje individ är skyldig att erkänna och i sin tur leder till att samhället fungerar. Disciplinering är en maktmekanism som gör att vi kan kontrollera elementen i samhället vilket är människorna. Det är en av de tekniker för maktens individualisering (ibid, s. 213-214). Disciplinering av makt kan avverka någon, kontrollerar människans beteende, uppträdande, förmåga och placering där människan blir användbar. Makten har också en dominans, former för underordning och makter som finns i ett samhället bildar tillsammans en hierarki, resten av samhället besitter inte lika mycket makt. Begreppet makt relaterar till en negativ betydelse i form av härskartekniker men dagens makt framstår som mer neutral då den befinner sig bland byråkratier (Engelstad 2006).

Enligt tidigare forskning beskrivs att domstolar inte uppmärksammar barns rättigheter utan att det finns ett fokus på föräldrarnas tvister och med hjälp av domstolen kan ett beslut användas som en lösning för vårdnaden av barnet (Leviner 2014). Begreppet makt blir relevant för min studie för att se hur hovrätten väljer att beskriva barnets bästa, vilja och risker. I hovrättens juridiska vokabulär som finns i lagar är den diskurs enligt Foucault (2019) som individer följer för att samhället ska fungera när beslut fattas. Begreppet disciplinering kommer att kunna användas för att se hur hovrätten väljer att beskriva vad som anses vara barnets bästa, barnets vilja och risker som finns utifrån vårdnadstvisten. Ett exempel kan vara

var föräldrar eller barn ska placeras där de blir mest användbara. Begreppet dominans blir relevant för att undersöka former av underordningar i hovrättens beskrivningar av barnets bästa och barnets vilja samt de risker som kan finnas i vårdnadstvisterna.

4 Metod och metodologiska övervägande

I detta avsnitt kommer studiens val av metod presenteras och motiveras. Först kommer metodvalet, kvalitativ innehållsanalys och urvalet att presenteras. Därefter redogörs hur analysen kommer att bearbetas följt av en diskussion kring tillförlitlighet och metodens fördelar och begränsningar. Avslutningsvis beskrivs min förförståelse för ämnet.

4.1 Kvalitativ innehållsanalys

I denna studien har en kvalitativ ansats användats som är en metod där uttryck i verbal form studeras och kan ge flerdimensionella beskrivningar (Lind 2014, s. 125). Genom en kvalitativ innehållsanalys har empirin samlats utifrån hovrättsdomar som har analyserats från studiens frågeställningar, tidigare forskning och teorier. Med en kvalitativ ansats har jag fått en djupare och nyanserad förståelse för hovrättens beskrivningar av barnperspektivet i tyngre ärenden som har innehållit missbruk bland annat.

En kvalitativ undersökning har en kunskapsteoretisk inriktning som har ett tolkande synsätt (Bryman 2011, s.40). Det läggs fokus på hur individen tolkar och uppfattar sin sociala verklighet. Individen har en förmåga att skapa och konstruera egen självbild av den sociala verkligheten som är föränderlig (ibid, s. 41). En kvalitativ innehållsanalys utgår från ett hermeneutisk perspektiv, som innebär att världen tolkas som komplex och kontextberoende (Lundman & Graneheim 2017). Texter påverkar samhället. De bidrar till att forma människors föreställningar om hur samhället ser ut och hur det borde vara (Boréus 2015, s. 157). Med hjälp av texter kan vi analysera viktiga aspekter av det som styrker människors föreställningar om samhället, som påverkar relationer och tillför att skapa och upprätthålla vissa identiteter (Boreus 2015, s. 158)

Kvalitativ inriktning i form av innehållsanalys var lämplig eftersom den riktades mot hovrättens beskrivningar i vårdnadstvister och var till nytta för att få en djupare förståelse för barnets bästa, barnets vilja och risker. En kvalitativ innehållsanalys är en strategi som används för sökandet av teman i den data som är betydelsefull för de kodningsmetoder som används vid analysen av materialet (Bryman 2011, s. 506). Med en innehållsanalys börjar man med att formulera en forskningsfråga och gör sig bekant med kontexten som har skapats i dokumenten man ska analysera. Med hjälp av kategorier kan man styra insamlingen av data och sedan prova forma ett schema för datainsamling som sedan kan koderas med hjälp av kategorier (ibid, s. 505-506).

4.2 Urval

Empirin som jag har använt är hovrättsdomar. Dessa domar har hämtats från databasen Juno som jag har tillgång till via Lunds universitet. Jag har totalt använt mig av tolv stycken hovrättsdomar. Domarna har valts utifrån ett målstyrt urval eftersom att jag har utgått ifrån domar som är relevanta för mina forskningsfrågor (Bryman 2011, s. 434.) Med ett målstyrt urval väljs empirin för att de är relevanta för en förståelse av en social företeelse. Innan empirin samlas in ska forskaren ha klart vilka kriterier som är relevanta att ta med och vilka fall som ska uteslutas (ibid, s.392). Därför har jag utgått från följande urvalskriterier:

- Jag har valt domar från år 2010 till 2019
- Domarna har innehållit missbruksproblematik, dessa domar har oftast någon annan form av problematik såsom psykisk ohälsa och våld.
- Domarna har gällt barn från 2 till 9 år.
- Domar som har fastställts tingsrättens att beslut har också tagits med.

I hovrättsdomar överklagar parterna Tingsrättens (TR) domslut. En doms struktur börjar med att parterna presenteras, därefter presenteras domslutet som har beslutats av domstolen. Sedan beskrivs parternas yrkande som de har haft enligt domen. Slutligen tas hovrätten domskäl upp där beskrivningar och olika faktorer som bidrar till den slutgiltiga domen. I en del domar hänvisar hovrätten till TR och då har TRs domskäl fastställts. De delar från TR som har använts är hovrättens argument för barnets bästa och barnets vilja.

Jag har utgått från ett målstyrt urval då jag har haft specifika nyckelord som har gjort att jag fick fram domar som var anpassade efter mina forskningsfrågor. Enligt Rennstam och Wästerfors (2015, s. 220) hävdar de att studien bör avgränsas för att få fram relevant material och komma åt de man vill uppmärksamma med studien som särskilt har en anknytning med den teori och tidigare forskning som studien ska riktas mot. I en kvalitativ studie är det inte mängden material som är det väsentliga utan det är variationen och innehållet av materialet som räknas (ibid, s. 222). En enda hovrättsdom kan få fram ny kunskap och kan ha en avgörande roll. De flesta domar innehåller vårdnad, boende och umgänge. Mina nyckelord har varit "vårdnadstvist", "vårdnad", "missbruk" och "hovrätt". För att både avgränsa och få bredare empiri har jag valt att kolla på barnperspektivet gällande vårdnad, boende och umgänge. Umgängesfrågan blir relevant eftersom även om en förälder får ensam vårdnad om barnet har barnet enligt 5 kap. 15 § Föräldrabalken (1949:381) fortfarande rätt till kontakt med båda sin föräldrar. Hovrättsdomar som jag har valt innehåller även missbruksproblematik. Enligt tidigare forskning kan missbruk komma i kombination med våld eller psykisk ohälsa (Bergman & Rejmer 2017). Därför kan de utvalda domarna innehålla våld och psykiska ohälsa. Studien avgränsar inte till något geografiskt område utan är inhämtade från hela Sverige eftersom det finns väldigt få hovrättsdomar. Studien lägger heller inget fokus på parternas kön eller sexuella läggning.

4.3 Analysmetod

Materialet från hovrättsdomarna har kodats med hjälp utav av en tematisk analys som innebär att man söker efter teman i materialet som ska kodas (Bryman 2011, s. 528). Ett tema kan också delas upp i olika subteman. Primärt har en deduktiv ansats använts som innebär att forskaren skapar teman innan material har analyserat (ibid, 2011, s.28). De teman jag hade bestämt innan jag började läsa domarna kom från tidigare forskning. Under analysprocessen framkom även nya teman vilket gjorde att analysmetoden delvis blev induktiv (Danielson 2012). En induktiv ansats innebär att man generaliserar slutsatser av material som har analyserats vilket i mitt fall var hovrättsdomarna. Eftersom jag analyserade domarna från både en deduktiv och induktiv ansats blev det en abduktiv ansats vilket innebär att forskaren rör sig mellan både deduktiv och induktiv ansats (Lundman & Graneheim 2017). De teman

som kom fram har ställts samman i ett kalkylblad i Google Drive där materialet kodades. Det olika huvudteman som är kopplade till studiens frågeställningar är barnets bästa, barnets vilja och hovrättens beaktande av barnets vilja som lyfts fram i domarna. Utifrån tidigare forskning och mönster i domarna har subteman kommit fram. De subteman som har kommit fram efterhand är en vidareutveckling av mina huvudteman. Exempelvis utvecklades barnets bästa till barnets bästa - god omsorgsförmåga. Huvudtemat barnets vilja fick till exempel ett subtema som heter barnets vilja påverkat av andra. Det sista huvudtemat risker fick subtemat, risker för barn och missbruk

Materialet har fått läsas flera gånger för att få bättre fäste om materialet och definiera likheter och skillnader. Med hjälp av ett kalkylblad kan forskaren sedan välja ut teman som är relevanta för att besvara forskningsfrågorna. Man kan även upptäcka material och svar som man inte hade tänkt på (Jönson 2010, s.26-27; Bryman 2011 s.529). Varje tema finns horisontellt i en kolumn i analys-schemat. Därefter skrivs varje citat som är hämtat från texten under temat som den tillhör. Ett citat kan komma fram under flera olika teman. Vid kodningen i materialet har jag även använt mig av färgkodning för att fördela viktiga begrepp och mönster som skapade struktur när jag sedan skulle koda materialet.

4.4 Studiens tillförlitlighet

Enligt Bryman (2011, s. 354) finns det fyra kriterier kring tillförlitlighet som forskare ska följa för att värdera dokument och dess data. Dessa fyra kriterier är trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet och möjlighet att styrka och konfirmera (ibid.). Trovärdighet handlar om precision och uppriktighet. För att skapa trovärdighet ska forskaren följa de forskningsregler som finns inom forskningen. I denna studien har dokument från domstolar studerats, jag som forskare har då använt mig av offentliga dokument som går att granska av allmänheten. Det blir också trovärdigt genom att forskningsprocessen har beskrivits tydligt hur det ska utföras. Överförbarhet innebär hur pass överförbar resultat är från en miljö till en annan (Bryman 2011, s. 355). Kvalitativa resultat fokuserar på betydelsen av synvinkel av den social verkligheten som studeras. Den kvalitativa metoden innehåller täta och fylliga beskrivningar av detaljer som ingår i en liten liten grupp som kan ha vissa gemensamma egenskaper (ibid.). Med hjälp av att jag utförligt har skrivit metodens tillvägagångssätt blir

det tydligare att förstå processen. Jag har beskrivit hur urvalet, datainsamlingen och analysmetoden har gått till. Dessutom har jag beskrivit på sättet hovrättens dokument är uppbyggt och hur allt material är tillgängligt. Hovrättsdomar är uppbyggda på samma sätt och studiens syfte är att tolka domarnas argument. Det tredje kriteriet pålitlighet innebär att forskaren ska kunna granska undersökningar (Bryman 2011, s. 355). Forskningsprocessen ska säkerställa och skapa en fullständig redogörelse hur forskaren har gått tillväga. Genom att öka forskningens pålitlighet har jag skrivit hur jag har kodat materialet och var jag har hämtat material till både tidigare forskning och min empiri.

Och sista kriteriet möjlighet att styrka och konfirmera handlar om att forskaren inte ska låta personliga värderingar eller teoretiska perspektiv påverka utförandet och resultatet av studien (Bryman 2011). Studien utgår från en kvalitativ ansats som baseras på tolkningar och beskrivningar av empirin. Dock har jag försökt att inte låta mina egna värderingar påverkas vid utförandet av analysen. Urvalet har utgått från kriterier som jag nämnde i urval avsnittet. Den kvalitativa forskaren har i slutändan sina egna intressen vilket påverkar undersökningens riktning (ibid.).

4.5 Metodens förtjänster och begränsningar

Studiens metod består av en kvalitativ innehållsanalys som kan både ha förtjänster och begränsningar. Genom en kvalitativ metod kan forskaren få in nyanser och sätta värderingar i ett sammanhang än vad man kan göra med den kvantitativa metoden (Ahrne & Svensson 2015, s.12). Det finns utsatta grupper, olika perspektiv och miljöer som kan få en bättre uppmärksamhet med hjälp av den kvalitativa metoden (ibid.). De fördelar som finns med en innehållsanalys är att man kan lätt beskriva hur man har gjort sitt urval och utformat kodningsschema (Bryman 2011, s.296). Empirin har varit lättillgängligt för mig att hämta eftersom jag har tillgång till databaser via Lunds universitet. Tillgängligheten har gjort att jag kan gå tillbaka till källan och läsa det flera gånger för att få en förståelse och inte missuppfatta kontexten. Dessutom kan metodvalet ge information om sociala grupper som kan vara svåra att få kontakt med (Bryman 2011, s. 296). I mitt fall är domarna offentliga vilket gör det tillgängligt för mig att analysera hur domstolar beskriver och argumenterar för deras beslut som kan påverka barn och föräldrar.

Den kritik som finns mot kvalitativ forskning är att de ofta är subjektiva. De begränsningar som finns med en innehållsanalys begränsning med kvalitativ metod är att de ofta är subjektiva eftersom det bygger på forskarens egna uppfattningar (Bryman 2011, s.368). Det bygger på vad forskaren själv uppfattar som viktigt om vad som finns på fältet och är beroende av forskarens egna intressen. Kvalitativa forskaren börjar på ett mer öppet sätt och preciserar sedan sina forskningsfrågor. Den kvalitativa metoden blir även svår att generalisera. Den generaliseras mer av teori än populationen (Ahrne & Svensson 2015, s. 27 ; Bryman 2011, s. 369). Det som kan bli problematiskt med generaliseringar är exempelvis om resultaten kan överföras på andra personer eller sociala miljöer som liknar min studie. Kvalitativa metoden kan användas för att göra jämförelser mellan grupper men inte i samma utsträckning som den kvantitativa metoden som bygger på statistiska generaliseringar (Bryman 2011, s. 370). I mitt fall undersöker jag hur olika hovrättsdomar beskriver barnperspektivet.

4.6 Förförståelse

Vid val av uppsatsämne har jag haft mina erfarenheter som grund. Jag har arbetat inom socialt arbete med målgruppen missbrukare och haft några fall där vårdnadstvister har varit inblandade, därav grundar sig ämnet i nyfikenhet. Jag har valt att samla in empiri från hovrättsdomar eftersom jag hade en vag förståelse vad som framställs i hovrättsdomar. Valet av ämne har delvis kommit från juridiken vi har fått lära oss under socionomutbildningen. De förutfattade meningar jag har haft om domarna var att det skulle vara föräldrarna som uppmärksammas för det mesta och att barnen skulle ha en relativt minimal påverkan. Trots mina fördomar har jag fått lägga dem åt sidan och gå in med en öppen inställning för att granska materialet och inte låta det påverka analysen. Inriktningen på hovrättsdomar som har haft lite tyngre material såsom missbruk blev intressant. I dessa domar fanns annan typ av problematik såsom psykisk ohälsa eller våld då det oftast finns ett bakomliggande problem till missbruket som jag har märkt vid erfarenhet och även efter att domarna har lästs.

5 Etiska överväganden

För att forskare ska kunna arbeta vetenskapligt gäller det att vara medveten om de etiska aspekterna för att kunna avgöra vad som blir etiskt och korrekt för studien. Som forskare blir man medveten om sin roll och kan kritisera en del av besluten kring sin undersökning (Bryman 2011, s. 30). Med hänsyn till de fyra etiska principerna har jag använt mig av de kriterier som krävs för att skydda individerna i innehållet av domarna (Bryman 2011, s. 132). Individskyddet är till för att skydda medborgare för kräkning, förödmjukelse och psykisk eller fysisk skada (Vetenskapsrådet 2002). De fyra etiska principernas syftet med dessa krav är att man som forskare ska ta ansvar och reflexioner (Vetenskapsrådet 2002, s. 5). Följande krav är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.

Första kravet, informationskravet innebär att alla som är delaktiga i studien ska veta att det är frivilligt vara med och har rätt till information om studiens syfte. Informationskravet riktats mot personer som själva har lämnat in material eller om det finns myndighetsregister (Vetenskapsrådet 2002) Eftersom att domarna jag har använt mig av är offentliga innebär det att informationen är tillgänglig för allmänheten.

Det andra kravet som är samtyckeskravet innebär att deltagarna själva får bestämma om de ska vara med i studien eller inte (Vetenskapsrådet 2002). Samtycket blir svårt att begära eftersom det redan är offentliga domar. Det som har studerats i domarna är främst vad hovrätten beskriver och inte personerna i fråga. Frågeställningarna är utformade för att undersöka domstolen och inte personerna i domarna. Personerna i domarna har också avidentifieras. Jag valt att inte skriva ut domarnas målnummer utan endast nummerordningar. Därför tar jag hänsyn till konfidentialitetskravet.

Det tredje kravet, konfidentialitetskravet handlar om uppgifter som finns ska hanteras konfidentiellt och inte lämnas över till någon obehörig (Vetenskapsrådet 2002). Domstolen ses som en institution som besitter makt och har synliggjort de argument, normer och ojämlikheter som finns. Som jag nämnde i samtyckeskravet har domarnas målnummer avidentifieras för att inte personer i domarna ska identifieras.

Det fjärde kravet, är nyttjandekravet som innebär att man endast får använda materialets information för forskningens ändamål vilket jag kommer att göra (ibid.). Jag har endast använt domarna för studien och trots att domarna är offentliga kan domarnas ursprungliga målnummer inte användas eftersom jag har valt att avidentifiera målnumret.

6 Resultat och analys

I följande avsnitt kommer resultat och analys att presenteras. Syftet med studien var att ta reda på beskrivningar i hovrättens domar från år 2010 fram till 2019 om barnets bästa, barnets vilja och risker för barnet kommer att redogöras. Varje citat som har tagits från den samlade empirin kommer att kopplas till tidigare forskning och de teoretiska utgångspunkterna socialkonstruktivism och begreppet makt av Michel Foucault. Namnen på parterna och geografisk plats har avidentifieras genom att endast skriva initialer.

6.1 Beskrivningar av barnets bästa i hovrättsdomar

Tidigare forskning visar på att barnets bästa inte har en tydlig definition och är svår att fastställa. I likhet med tidigare forskning har resultatet i hovrättsdomarna visat sig vara baserat efter begreppen individbaserat, god omsorgsförmåga från föräldrarna, stabilitet och kontinuitet, samarbete och kommunikation.

6.1.1 Barnets bästa - individbaserat

I Warshaks (2015, s. 59) studie beskrivs att varje vårdnadstvist ska behandlas individuellt. Varje ärende har sin egen problematik därför går det inte att tillämpa en enda lösning för alla familjer. Beslutet fattas av domstolarna utifrån barnets behov och i vilken utsträckning olika resultat kan förväntas uppfylla dessa behov. I **Dom 7** beskrivs att barnet är i behov av trygghet och rutiner utifrån vad barnet själv har upplevt och fick därför fortsätta träffa sin fader men inte lika ofta.

Dom 7 L är kanske mer än barn i allmänhet i behov av trygghet och rutiner bl.a på grund av att hon under sin livstid redan upplevt ett flertal separationer.

Hovrätten som väljer att se barnets bästa individuellt kan kopplas till socialkonstruktivismen då kunskap är något som är socialt konstruerat av oss människor. Det finns inte en enda lösning som är anpassat till alla problem som finns (Bryman, 2011). Hovrätten har i det här fallet valt att beskriva barnets bästa utifrån det barnet själv har upplevt och behöver vistas i en trygg miljö med goda rutiner.

6.1.2 Barnets bästa - god omsorgsförmåga

Föräldrar som har ett pågående missbruk kan således minska kontakten med barnet (Warshak 2015). Bergman och Rejmer (2017) skriver att vårdnadstvister kan innehålla konflikter som underhållsansvar på grund av föräldrarnas drogmissbruk eller psykisk ohälsa. Gemensam vårdnad och ett växelvist boende är inte alltid till barnets bästa om det finns konflikter mellan föräldrarna som kan skada barnets välbefinnande (Blomqvist & Heimer 2016; Rydstedt & Mattsson 2008). I **Dom 1** har modern överklagat tingsrätten beslut om växelvist boende eftersom fadern har ett drogmissbruk som kan påverka barnets välbefinnande. Liknande beskrivs i **Dom 6** att gemensam vårdnad inte är förenligt med barnets bästa då det fortfarande finns ett drogmissbruk och samarbetsproblem mellan föräldrarna.

Dom 1 Av utredningen enligt socialtjänstlagen framgår bl.a. att densamma initierats av att det funnits en oro för huruvida D.G på grund av sitt drogmissbruk skulle kunna tillgodose Es behov av trygghet, säkerhet, stimulans och känslomässig närhet.

Dom 6 Enligt hovrätten framstår därför inte motsättningar vara av övergående natur, varför det saknas förutsättningar för att parterna ska ha gemensam vårdnad om E.

En förälder som inte bor tillsammans med sitt barn har även rätt till umgänge och kontakt med barnet (Rydstedt & Mattsson 2008). Dock finns det fall där barnets umgänge inte är förenligt med barnets bästa utan det blir till föräldrarnas fördel. I **Dom 7** har hovrätten beslutat att barnet ska ha kontakt med sin fader. Barnet har visat ett dåligt mående efter varje umgängestillfälle men hovrätten kan inte säga vad det beror på. Trots försök till umgänge med fadern som inte har fungerat med barnet beslutar hovrätten att en kontinuerlig kontakt med fadern är för barnets bästa.

Dom 7 Slutligen vill hovrätten erinra parterna om att de är bådas ansvar att se till att L får bibehålla en god och kontinuerlig kontakt med sin fader vilket är till hennes bästa.

Hovrätten beskriver att en kontinuerlig kontakt med fadern är för barnets bästa vilket kan kopplas till Foucaults perspektiv av makt då disciplinering används som teknik för att kontrollera människa såsom individens förmåga och placera individen där den är mest användbar (Foucault 2019). I hovrättens beskrivning har det valt att barnet ska fortsätta ha en kontakt med sin fader. Det är båda föräldrarnas ansvar vilket hovrätten beskriver som deras förmågor för att det ska ha ett ansvar för barnets bästa.

I **Dom 9** beskriver hovrätten hur en förälder med god omsorgsförmåga bör vara. Hovrätten beskriver att modern har inte visat på några tecken att hon skulle vara olämplig som vårdnadshavare. Men det som har ifrågasatts är att modern inte har bidragit till att barnen ska ha kontakt med fader. Men hon anses inte som en olämplig förälder för det. Warshak (2015) skriver att föräldrar som framstår som neutrala kan aktivt bidra till att barnen inte får träffa sin andra förälder på grund av att det inte finns något samarbete mellan föräldrarna.

Dom 9 Det framstår i och för sig något anmärkningsvärt att A.P under långa tider inte möjliggjort någon form av kontakt mellan A och O.U. än genom e-postmeddelande informerat O.U om sonens liv och vardag.

Dom 9 Det har emellertid inte framkommit att hon har gjort sig skyldig till något umgängessabotage eller någon ogrundad ovilja att samarbeta i frågor om A som innebär att hon ska anses som en olämplig förälder. Hovrätten delar därmed tingsrättens bedömning att A.P i och för sig är lämplig som vårdnadshavare.

I den här domen anses modern inte som olämplig och visar ingen ovilja att samarbeta i frågor gällande barnet. I Foucaults (2019) maktperspektiv beskrivs disciplinering som maktens individualisering. Med hjälp av hovrättens beslut fick modern ensam vårdnad då hon ansågs som en lämplig förälder med en god omsorgsförmåga. Disciplineringen gör att man placerar människan där den är användbar (2019).

Forskning visar också på att även om ett barn inte bor med en förälder kan de fortfarande ha ett nära band till en förälder som inte har god omsorgsförmåga (Warshak 2015, s.63). Det kan till och med ha varit så att barnets ena förälder har blivit utsatt för våld eller hot av den andra förälder och att barnet trots detta har ett nära band med föräldern som utlöste våldet (ibid.). I **Dom 2** har moderns föräldraförmåga ifrågasatts eftersom hennes sambo har ett aktivt missbruk. Tingsrätten fann skäl att upplösa den gemensamma vårdnaden på grund av att hennes intresse för barnets bästa skulle kollidera på grund av sitt förhållande med hennes sambo. Men efter kontaktförbud infördes mot sambon kan modern fokusera på hennes barn. Warshak (2015) nämner att barnens utveckling, när det gäller konflikthantering, kan påverkas när de bevittnar ett mönster av destruktiva uppvisningar. Warshaks (2015) beskriver i sin studie att det alltså inte blir förenligt med barnets bästa när föräldrar inte kan samarbeta eller hantera konflikter.

Dom 2 Hovrätten finner sammantaget att det inte längre finns grund för farhögen att K.B inte skulle komma att tillvara Bs bästa eller garantera hans säkerhet och trygghet. Det har heller inte framkommit någon grund för att anse henne som olämplig vårdnadshavare.

Den goda omsorgs förmågan kan kopplas till Socialkonstruktivismen eftersom hovrätten har valt att beskriva barnets bästa utifrån en god omsorgsförmåga (Wennerberg 2001; Burr

2003). Varje förälder har olika omsorgs förmågor därför menar socialkonstruktivismen att barnets bästa är en lag som är social konstruerad utifrån social processer som har vuxit fram efterhand. Varje människor uppfattar världen på sitt eget sätt därför är lagen och världen vi lever i socialt konstruerad. Barnets bästa blir dessutom en kategori som vi använder för att förstå den sociala verkligheten där vi skapar social produkter.

6.1.3 Barnets bästa - stabilitet och Kontinuitet

Kontinuitet och stabilitet är två viktig faktorerna för barnets bästa som framkom i domarna. Ett exempel är **Dom 9** där kontinuitet ligger främst i fokus. Modern hade tidigare haft ensam vårdnad och var även boendeförälder. Det slutade med att hovrätten beslutade om ensam vårdnad eftersom barnet hade haft sitt stadigvarande boende hos modern.

Dom 9 Skälen till detta är bl.a att A har bott tillsammans med A.P sedan separationen och att det är mest förenligt med As bästa att han får bo kvar tillsammans med henne i sin invanda miljö.

Det här kopplar jag till Blomqvist och Heimer (2016) forskning som skriver att boendefrågan är relaterad till kontinuitet för att barnet ska ha en stabil plats och anknytning till förälder. Det gäller specifikt för små barn så att de inte behöver pendla mellan boende och rutiner. Vidare skriver Schiratzki (1987) att ett växelvist boende är inte alltid till barnets bästa, eftersom framförallt småbarn har behov av en stabil och primär vårdnadshavare. I det här fallet var barnet fyra år.

Två andra domar visar på stabilitet och kontinuitet. I **Dom 8** hade föräldrarna gemensam vårdnad men hovrätten ändrade beslutet till ensam vårdnad eftersom barnet inte fick trygghet utav fadern på grund av hans drogmissbruk. Hovrätten beslutade att modern fick ensam vårdnad eftersom barnet hade en trygghet hos henne.

Dom 8 S har sin huvudsakliga trygghet hos AK och inget annat har kommit än att hon har det bra i det nya hemmet i N och skolan där. Det

ska mycket till för att det ska vara motiverat med hänvisning till S bästa att rycka upp från hennes nuvarande boendesituation.

Det kopplas till Blomqvist & Heimer, 2016 forskning som visar på att äldre barn kan få en skadlig utveckling om det inte har ett stabilt boende. De kan riskera att få en oorganiserad anknytning. Hovrätten beskriver att det är för barnets bästa att ha en stabil och primär vårdnadshavare utifrån behovet av stabilitet i vardagen. I **Dom 8** menar hovrätten att modern var en stabil vårdnadshavare då barnet hade en trygghet hos henne. I domen fanns även uppgifter från utredningar där fadern hade druckit alkohol när barnet bodde hos honom. Det gjorde också att hovrätten valde att anförtro vårdnaden till modern.

I en annan dom diskuterade hovrätten att överväga om modern fick ensam vårdnad. Eftersom att skulle hon hindra barnet från att umgås med fadern på grund av moderns rädsla och oro för att han var i ett aktivt missbruk. Hovrätten beslutade att fastställa tingsrätten beslut om att ensam vårdnad skulle anförtros modern eftersom barnet hade sitt stadigvarande boende hos henne och domstolen valde att hänvisa till kontinuitetsprincipen.

Dom 12 Å andra sidan talar kontinuitetsprincipen dvs. intresset av att inte rycka upp J ur sin invanda miljö, mot att tillerkänna J.G ensam vårdnad, vilket också skulle innebära att J skulle ha sitt stadigvarande boende hos J.G

I **Dom 8** framgår att fadern fick umgängesrätt med flickan för att upprätthålla en kontinuerlig kontakt. Barnet har större delen av sitt liv bott med båda sina föräldrar men efter separationen mellan föräldrar hade barnet ett visst umgänge med fadern. Umgänget med fadern minskade på grund av händelser där missbruk var inblandat. Men hovrätten beslutade att umgänge med fadern var viktigt.

Dom 8 Med anledning av frågor som aktualiserar i S fall vill hovrätten anmärka att vad som är barnets bästa måste bedömas även i ett längre perspektiv. Det är till exempel angeläget att ett barn, för sin egen skull och

med tanke på framtiden i möjligaste mån kan upprätthålla en kontinuerlig kontakt med båda föräldrarna.

Hovrätten beskrev att långa avbrott i kontakt med den ena föräldern kan leda till ett främlingskap. Det blir viktigt för barnet att ha kontakt med båda föräldrarna så att inte barnet förlorar tid med en av sin förälder. Umgängesrätts betydelse kopplar jag till Blomqvist och Heimers (2016) studie som skriver att i de flesta fall gynnas ett barn av att ha kontakt med båda sina föräldrar efter att föräldrarna har skilt sig. I Foucaults perspektiv kring dekonstruktion menar han att människor blir socialt konstruerade av språket (Burr 2003). Diskursen som finns i samhället är knuten till lagar som förklarar hur föräldrar ska ha ett ansvar för barnets välbefinnande. Å ena sidan beskriver hovrätten att barnet ska ha kontinuitet och bo kvar hos en stabil förälder och andra sidan beskriver hovrätten att barnet upprätthålla en kontinuerlig kontakt med båda föräldrarna. Språket vi människor använder utgör hur vi väljer att behandla varandra i samhället. Beroende på vilken missbruksproblematik föräldern har och hur det påverkar barnet leder till hur hovrätten väljer att beslut om barnets bästa.

När föräldrar inte prioriterar barnets behov eller kontakt med barnet på grund av ett pågående missbruk minskar även umgängestillfällena. I **Dom 6** har modern fått ensam vårdnad eftersom att hon har förmåga att tillgodose barnets behov. Fadern fick umgesrätt men med umgängesstöd.

Dom 6 Att umgängestillfällena därutöver har fått ställas in pga att A.L inte kommit eller kommit för sent utan att meddela detta i tid till familjerätten eller J.S visar på ett bristande hänsynstagande till första hand att E har behov av en nära och kontinuerlig kontakt i förening med trygghet och stabilitet i tillvaron.

Grunder till att modern fick ensam vårdnad och begränsat umgängesrätt var för att fadern hade ett drogmissbruk och har missat flera umgängestillfällena med sitt barn vilket har inneburit påfrestningar för barnet som hovrätten beskriver inte är till hennes bästa. Barnet har rätt till att umgås med en förälder och det finns ingen mall för hur mycket tid ett barn behöver

umgås med sin förälder (Warshak 2015). Dock finns det undantag som kan leda till att barnets umgänge med en förälder minskar när det finns uppgifter om våld i hemmet, övergrepp av barn eller störningar av tillgången till ett barn och ett allvarligt missbruk (ibid).

6.1.4 Barnets bästa - Kommunikation & Samarbete

Kommunikation och samarbete har visat sig vara avgörande i domarnas beskrivning kring barnets bästa. I **Dom 1** och **Dom 5** har hovrätten beskrivit att föräldrarnas kommunikation kring barnet har inte varit förenligt med barnets bästa. I **Dom 1** beslutade hovrätten att modern skulle få ensam vårdnad om barnet eftersom det inte heller fanns ett samarbete mellan föräldrarna. Faderns drogmissbruk bidrog till samarbetsproblem. Likaså i **Dom 5** har samarbetsfrågor och brist på kommunikation påverkat barnet.

Dom 1 Med hänsyn till denna brist på kommunikation och samarbete mellan föräldrarna kring E är det inte längre lämpligt att den gemensamma vårdnaden om honom består. Av samma skäl är inte heller lämpligt med ett växelvist boende.

Dom 5 Av utredningen framgår tydligt att T.S och C. Z har haft svårt att kommunicera och samarbeta i frågor som rör E i flera års tid. Hovrätten noterar särskilt att parterna inte kunde enas om var E skulle folkbokföras vilket ledde till att skatteverket fick utreda och besluta i fråga.

Hovrätten beskriver att föräldrarna har alltså inte haft en god kommunikation eller samarbetsförmåga. I **Dom 5** fick föräldrarna gemensam vårdnad men barnet fick sitt stadigvarande boende hos fader eftersom modern hade ett missbruk som kunde påverka barnets hemmiljö. Samarbetsfrågor är det som domstolen främst trycker på när de ska ta beslut om gemensam vårdnad och växelvist boende (Rydstedt & Mattsson, 2008; Blomqvist & Heimer 2016 s. 79). **Dom 5** urskiljer sig Rydstedt och Mattsson (2008), Blomqvist och Heimer (2016) eftersom trots samarbetsvårigheter och moderns missbruk som gjorde att hon inte kunde tillgodose barnets behov fick båda föräldrarna gemensam vårdnad.

I andra domar beskrev hovrätten att parterna hade olika uppfattningar om barnets bästa vilket skapade konflikter mellan föräldrarna. I **Dom 7** beslutade hovrätten att fastställa tingsrättens beslut om att modern fick ensam vårdnad på grund av att fadern hade ett missbruk. Likaså i **Dom 12** fick modern ensam vårdnad på grund av att fadern hade ett missbruk och prioriterade inte barnet.

Dom 7 Sammantaget finner hovrätten att parternas olika uppfattningar om vad som är till Ls bästa, parterna misstro mot varandra och J.M passivitet skapar konflikter mellan dem och försvårar, om inte omöjliggör, ett konstruktivt samarbete i frågor kring L.

Dom 12 Sammantaget finner tingsrätten att parterna samarbetsproblem oavsett orsak är så pass djupgående att det inte är fruktsamt att försöka tvinga parterna till samarbete genom att förordna om fortsatt gemensam vårdnad. Vid sådant förhållande kan det inte anses vara till Js bästa att gemensamma vårdnaden består.

Hovrätterna väljer att bedöma samarbetsförmågor och omfattningen av konflikter olika i varje vårdnadstvist. Socialkonstruktivismen menar att den sociala verkligheten skapas via ett socialt samspel som ständigt förändras (Bryman 2011). Det innebär hovrättens beslut varierar från fall till fall. Hovrätten väljer att fokusera på föräldrarnas problematik som är väldigt omfattande vilket leder till att barnet glöms bort. Leviner (2014) har skrivit i sin artikel att socialtjänsten snarare har ett föräldraperspektiv än ett barnperspektiv vid utredningar av barnskydd i samhället. Hovrättsdomarna som jag har analyserat beskriver i stora drag föräldrarnas problematik och därför läggs fokuset på ett föräldraperspektivet.

I **Dom 10** lyckades föräldrarna att lösa sina konflikterna till en viss del vilket resulterade i att föräldrarna fick gemensam vårdnad om barnet. Det fanns dock en missbruksproblematik från faderns sida. Barn har den bästa chansen att utvecklas när de får uppleva respekt och kärlek från båda föräldrarna och skyddas från sina föräldrars konflikter (Warshak 2015).

Dom 10 När det gäller beslut rörande S som de måste fattas gemensamt så har dessa i huvudsak kunnat lösas av parterna själva.

I **Dom 3** och **Dom 2** har föräldrar fått gemensam vårdnad eftersom att de lyckats enas om frågor kring barnet. Deras samarbetsproblem har inte varit så pass stora för att gemensam vårdnad ska uteslutas. I **Dom 3** har modern ett drogmissbruk och psykisk ohälsa men eftersom moderns situation stabiliserades fungerade såväl samarbetet med fadern kring barnet. Därför beskriver hovrätten att en gemensam vårdnad blev till barnets bästa. I **Dom 2** fick föräldrarna gemensam vårdnad på grund av att moderns situation med hennes sambo stabiliserades. Moderns sambo hade ett missbruk som påverkade kontakten med föräldrarna.

Dom 3 Föräldrarna har också lyckats enas om vårdnad, boende och umgänge synes kvarstå. Parterna har också samstämmt uppgett att det i huvudsak fungerar bra att samarbeta omkring umgänget.

Dom 3 Det som R.S i övrigt har åberopat kan inte leda till slutsatsen att det finns så djupgående samarbetsproblem mellan föräldrarna att en fortsatt gemensam vårdnad skulle vara till Ls Bästa.

Dom 2 Samarbetsvårigheterna är alltså inte sådana att de motiverar att vårdnaden inte ska tillkomma båda föräldrarna gemensamt.

Hovrättens beslut kring **Dom 3** urskiljs från tidigare forskning då Warshak (2015) menar att ett missbruk kan leda till att förälderns kontakt med barnet minskar. I **Dom 3s** fall finns ett missbruk från moderns sida men med hjälp av god samarbetsförmåga från båda föräldrarna besluede hovrätten att föräldrarna fick gemensam vårdnad. Dock lyfter tidigare forskning fram kritik mot växelvist boende enligt Blomqvist och Heimer (2016) då de menar att växelvist boende kanske inte alltid är till barnets bästa. Konflikter mellan föräldrarna skadar barnets välbefinnande.

Dom 6 Det är bäst för E att vårdnaden om henne anförtros J ensam. Parternas förmåga att samarbeta är inte heller sådan att det finns förutsättningar för ett växelvist boende. E ska därför även ha sitt stadig givande boende hos J.

Konflikter mellan föräldrarna som skadar barnets välbefinnande. I **Dom 6** beslutar hovrätten att ett växelvist boende kan inte bestå eftersom det inte finns något samarbete mellan föräldrarna.

6.2 Beskrivningar av barnets vilja i hovrättsdomar

6.2.1 Barnets vilja uttryckt av de själva

Barns vilja är en rättighet som finns med i artikel 13 FN:s barnkonvention. I tidigare forskning beskrivs att barns vilja kan kränkas då domstolar och socialtjänsten väljer att inte uppmärksamma barnets vilja. I socialstyrelsens rapport (2014) uppmärksammas att ett barn aldrig är skyldig att uttala sig utan bör få en möjlighet att göra det. Rapporten visar på att barn själv har uttryckt att de känner sig kränkta när de inte får komma till tals och de kan även känna att de har svårt att uttrycka sina önskemål. I **Dom 8** uttrycker barnet själv att hon inte vill träffa sin fader eftersom att hon inte gillar att vara i hans närhet

Dom 8 Hon berättade för personalen att hon inte ville träffa sin fader eftersom han inte är snäll, och när L.K kom sa S detta även till honom.

Trots att barnet själv har uttryckt att hon inte vill träffa sin fader beslutade hovrätten att barnet skulle få ett umgänge eftersom det var till barnets bästa i ett längre perspektiv. Hovrätten väljer att diskutera barnets bästa i viss mån. Däremot väger föräldrarnas kontakt med barnet tyngre vilket leder till ett större föräldraperspektiv. Leviner (2014) uppmärksammar i sin studie att socialtjänsten har ett föräldraperspektiv snarare än ett barnperspektiv i sina utredningar. Det begränsar barnets vilja. Pranzo (2012) kritiserar domstolen för att inte ta hänsyn till barnets åsikter. Barnets åsikter framstår mer som bevis åt föräldrarnas omsorgsförmåga än att faktiskt lyssna på barnet och låta dem påverka sin

framtid. I **Dom 11** uttrycker barnen också att de inte vill träffa sin fader eftersom umgänget med fadern har påverkat barnen negativt. Fadern har utövat våld mot modern och har missbruksproblem.

Dom 11 Det enda som kan sägas tala emot att behålla tingsrättens reglering av Z och I rätt till umgänge med R.B är vad båda barnen har uttryckt för socialsekreterare och för umgängesstödet UCR om att de inte vill träffa sin fader.

Trots att barnen tydligt har visat stark oro kring ett påtvingat umgänge beslutade hovrätten ändå att barnen skulle ha ett umgänge med sin fader och det ska ske med umgängesstöd. Foucault menar att makten har en dominans som gör att det finns en del som är underordnade (Foucault 2019). Makter som finns i ett samhälle bidrar till en hierarki. I det här fallet blir barnen underordnade eftersom att hovrätten beslutar att barnet ska ha kontakt med sin fader trots att de inte vill.

Barn kan också ha svårt att behöva välja sida mellan föräldrarna. I en av domarna som jag har analyserat har barnet själv uttryckt att hon vill träffa båda föräldrarna lika mycket. Barnets rätt till att bli hörd och att barnets vilja ska tillmätas betydelse i förhållande till ålder och mognad (Blomqvist & Heimer, 2016). Barnet ska vara delaktig i rättsprocessen.

Dom 12 J har sagt i den nyligen genomförda BBIC- utredningen att hon vill träffa föräldrar lika mycket.

I det här fallet fanns det misstankar om att fadern hade utsatt modern för våld och fadern hade även en missbruksproblematik. Barnet har trots problematiken uttryckt att hon vill träffa båda föräldrarna lika mycket. Hovrätten beslutade om ett utökat umgänge med fadern och fastställde tingsrättens beslut att vårdnad och boende skulle anförtros modern. Barn som vill umgås med sin förälder trots våldsutövning mot den andra förälder kopplar jag till tidigare forskning som visar på att även om ett barn inte bor med en förälder kan de fortfarande ha ett nära relation till en förälder som inte har god omsorgsförmåga (Warshak 2015, s. 63).

6.2.2 Barnets vilja påverkats av andra

I några av de utvalda hovrättsdomarna visar det sig att barnets vilja kan ha blivit påverkad av andra. Föräldrar kan påverka barnets vilja och manipulera de så att de tvingas välja sida. Barnets önskemål och åsikter tas över av vuxna som kontrollerar möjligheterna för barnet att kunna uttrycka sin egen vilja (Rydstedt & Mattsson 2008, s. 140). I **Dom 9** finns det misstankar om modern kan ha påverkat barnets vilja att inte träffa sin fader. I utredningar från socialtjänsten visar både modern och fadern att de vill deras dotters bästa men delar olika uppfattningar kring vad som är hennes bästa.

Dom 8 Det är oklart i vad mån uttalanden och agerande från S sida har direkt eller indirekt påverkats av AK. I alla händelser kan konstranetars att flickan inte uppnått sådan ålder att viljeyttring från hennes sida kan tillmätas avgörande betydelse.

Hovrätten beslutade att fadern skulle få ett begränsat umgänge med barnet. Samtidigt som barnet själv ska kunna få uttrycka sin vilja väljer hovrätten att besluta om ett umgänge trots barnets oro i faderns närhet. Modern kan till viss del ha påverkat beslutet men det står även oklart. Johanna Schiratzki (2017, s. 43) nämner att barns rättigheter innebär till stor del att barn ska kunna driva sin egna vilja och samtidigt skydda barnet och dess behov. Skyddsperspektivet kan också uppfattas som paternalistiskt om barn inte får uttrycka sin egna vilja och göra de maktlösa. Barn kan ha svårt att berätta hur deras livssituation ser ut som delvis kan bero på deras ålder eller att barnet har blivit illa behandlad (ibid.). I hovrättens beskrivning väljer de att besluta om ett umgänge för att barnet och fadern inte ska förlora kontakt. Hovrätten menar att på grund av barnets ålder kan inte åsikterna kring fadern vara avgörande. I **Dom 6** beskriver modern barnets vilja och känslor då barnet har blivit ledsen på grund av att fadern ställt in umgängestillfällena.

Dom 6 J.S har också uppgett att E har blivit ledsen vid de tillfällena då det inte har blivit något umgänge. Detta har således onekligen inneburit

påfrestningar för E. Mot bakgrund av dessa omständigheter anser hovrätten att umgänget ytterligare bör fortsätta med hjälp av umgängesstöd.

Dom 6 innehåll stämmer överens med Rydstedt & Mattsson (2008) då barnets önskemål och åsikter tas över av vuxna som kontrollerar möjligheterna för barnet att kunna uttrycka sin egen vilja. De vuxna tar även fram information om barnet som de själva tycker är relevant vilket i sin tur innebär att barnets rätt att själv bestämma blir beroende av de vuxnas uppfattningar om vad som är rätt beslut (ibid.). Socialkonstruktivismen menar att varje människa har en förmåga att ändra sina egna konstruktioner av världen och skapar därmed möjlighet för sin egen handling (Wennerberg 2001). Moderns påverkan av barnets vilja leder till domstolens beslut om barnet. I **Dom 6** fall beslutade hovrätten om att barnet ska ha umgänge med fadern och med hjälp av ett umgängesstöd.

I **Dom 4** har modern haft ett stort inflytande på barnens umgänge med fadern. Hennes åsikter har tagit över istället för att lyssna på vad barnen vill. Hovrätten beslutade att modern fick ensam vårdnad om barnen på grund av samarbetssvårigheter och ett bakomliggande missbruk från faderns sida.

Dom 4 När det gäller orsaken till att barnen efter april 2017 inte fått träffa sin fader har C.R uppgett att J efter umgängestillfällena i mars och april sagt saker till henne och reagerat på ett sätt som måste innebära att R.E under umgänget talat illa om henne inför barnen samt att J fått frågor av sin fader om var C och barnen, som har skyddade adressuppgifter, bor och vilken förskola J går på. De uppgifter som C.R har lämnat far visst stöd av det som hennes mor Y.W har berättat.

I domen framgår inte barnets egen åsikter utan det är moderns åsikter som beskrivs då hon är orolig för barnen när fadern är närvarande. Modern själv väljer att begränsa barnens umgänge med sin fader istället för att fråga vad barnen vill. Samtidigt som domstolen ska beskriva att det ska finnas skydd mot barnen så framgår ett föräldraperspektiv istället för ett

barnperspektiv. Det stämmer överens med Darlington (2006) studie där barnen själv inte får uttrycka sina viljor då föräldrarnas känslor är så pass starka som tar över i vårdnadsprocessen.

6.2.3 Barnets vilja uttryckt av andra

Det framkommer många gånger att hovrätten beskriver föräldrarnas uttryck av barnets vilja. I **Dom 5** framgår moderns uttryck om vart barnet vill bo och att barnet trivs i hennes sällskap. Hovrätten beslutade om gemensamvårdnad trots moderns missbruk men barnet fick sitt stadigvarande boende hos sin fader.

Dom 5 Det finns ingen anledning att betvivla E också, som C.Z har beskrivit, längtar E mycket efter henne och efter kompisarna i T och har uttryckt att han vill flytta tillbaka dit.

Det blir problematiskt när föräldrarna uttrycker barnets vilja istället för att låta barnet själv tala ut. I hovrätten beskrivs barnets vilja utifrån ett föräldraperpektiv. Makt som finns i dagens samhälle framstår som mer neutral eftersom det befinner sig bland byråkratier (Engelstad 2006). Foucault menar att den disciplinering som är en maktteknik gör så att människors förmåga kan kontrolleras och placera människan där den är användbar. I **Dom 5** uttryckte modern barnets vilja och hennes förmåga att samarbeta med fadern resulterade att parterna fick gemensam vårdnad trots moderns missbruk. Barnets rätt till att bli hörd och att barnets vilja ska tillmätas betydelse i förhållande till ålder och mognad (Blomqvist & Heimer 2016, s. 799). Barnets delaktighet i rättsprocessen kan påverka viktiga beslut som berör barnets framtid (Warshak 2015). Barnets vilja kan bidra till att forma en vårdplan för hur föräldrarna ska samarbeta kring barnets vardag.

I **Dom 10** har hovrätten beskrivit att barnets vilja blir problematisk att använda eftersom att hon endast är två år gammal. Därför väljer hovrätten att grunda barnets vilja på föräldrarnas uppfattning om barnets beteende i förhållande till föräldrarna. Det finns alltså inget verbalt uttryck utan man utgår från beteende som dessutom ska tolkas av föräldrarna själv.

Dom 10 Även barnets vilja har betydelse samtidigt som dess ålder i detta sammanhang också spelar in och S är för närvarande endast två år gammal. När det gäller hans uppfattning får den prövningen därför grunda sig på vad som går att utläsa av hans beteende i förhållande till föräldrarna och av denna framgår inte annat än att S har ett nära och gott förhållande till båda sina föräldrar.

Hovrätten väljer att använda sig av ett föräldraperspektiv än att fråga barnets själv trots åldern. Att hovrätten använder sig av ett föräldraperspektiv stämmer med Pranzos (2012) forskning då föräldrar tro sig veta barnens önskemål även om det svenska rättssystemet ska skapa möjligheter för att barn ska kunna bestämma över hur deras framtid ska se ut (Pranzo 2012). Föräldrar kan välja att ta fram relevant information som gynnar de själva vilket innebär att barnets vilja och barnets bästa blir beroende av vuxnas uppfattningar om vad som är rätt beslut. Det kopplas till Foucaults maktperspektiv då språket vi använder leder till hur vi väljer att behandla människor (Burr 2003).

6.2.4 Barnets vilja är osynlig

Barnets vilja kan ibland framstå som osynlig i hovrättens beskrivningar eftersom barnet kan uppfattas som för litet för att kunna uttrycka sin vilja. I **Dom 10** som jag tog upp i avsnittet om barnets vilja uttryckt av andra framstod barnet som osynligt eftersom föräldrarnas uppfattningar om barnets beteende skulle avgöra barnets vilja. I likhet med **Dom 10** beskriver hovrätten liknande i **Dom 5** om att barnet är för litet för att hans vilja ska vara avgörande. Pojkens vilja i **Dom 5** finns inte någonstans i hovrättens dom. Istället har hovrätten valt att framför moderns och faderns uppfattningar om barnets vilja.

Dom 5 E är dock för liten för att hans vilja ska ha någon avgörande betydelse.

Dom 10 Även barnets vilja har betydelse samtidigt som dess ålder i detta sammanhang också spelar in och S är för närvarande endast två år

gammal. När det gäller han uppfattning får den prövningen därför grunda sig på vad som går att utläsa hans beteende i förhållande till föräldrarna och av denna framgår inte annat än att S har ett nära och gott förhållande till båda sina föräldrar.

Barnets osynlighet stämmer överens med Östberg (2010) avhandling som uppmärksammas att barn oftast blir osynliga vid samtalen. Utredningar brukar i stora drag inrikta sig på föräldrarnas frågor och tar utrymme när samtalet egentligen ska handla om barnet. Hovrättens beskrivningar i **Dom 10** och **Dom 5** urskiljer sig Bergman och Rejmers studie som skriver att barn har rätt att lämna sin åsikt i samtal med socialtjänsten. Barnet kan också behöva höras flera gånger och inte bara vid ett avgörande tillfälle. Foucault menar att språket har en konstruktiv kraft, skriftliga texter gör så att vi pratar och upplever världen på ett visst sätt (Burr, 2003). Språkets makt gör att vi behandlar till exempel barn som i detta fallet blir osynliga eftersom hovrätten väljer att kategorisera barnen som för små för att kunna beakta deras vilja.

6.3 Risker

6.3.1 Risker för barnet och missbruk

I hovrättsdomar beskrivs de risker som finns om barnet befinner sig i samma miljö som en förälder med missbruksproblematik. Warshak (2015, s. 63) tar i sin artikel upp att barnet har rätt till att umgås med en förälder och det finns ingen mall för hur mycket tid ett barn behöver umgås med sin förälder. Men det finns undantag som kan leda till att barnets umgänge med en förälder minskar när det finns uppgifter om våld i hemmet, övergrepp av barn eller störningar av tillgången till ett barn och ett allvarligt missbruk (ibid.). I **Dom 9** framgår de risker som tydligt visar på att umgänget med föräldern som har missbruk minskar på grund av fara för barnet. Domstolen har vägt in problematiken i sitt beslut om vårdnad, boende och umgänge.

Dom 9 I de fall där domstolen kommer fram till att det finns risk för att barnet eller någon annan kommer fara illa, bör detta väga tungt i den helhetsbedömning av samtliga omständigheter som ska göras.

Dom 9 Vid en helhetsbedömning och även med beaktande av att risken för att barnets eller någon far illa måste väga tungt anse emellertid hovrätten att risken inte är större än att behovet av ett umgänge mellan A och O.U bör väga tyngre.

Domstolen har vägt in problematiken i sitt beslut om vårdnad, boende och umgänge. Men trots en missbruksproblematik beskriver hovrätten att ett umgänge blir mer förenligt med barnets bästa. Samtidigt som man ska skydda barnet ska man skydda den vuxna från att inte förlora kontakt med barnet. Leviner (2014) uppmärksammar att beslutet måste vara i överensstämmelse med proportionalitetsprincipen. Dessutom ska alltid den minst påträngande åtgärden tillämpas och alla de negativa åtgärderna måste stå i proportion till det som ska uppnås (ibid.).

I **Dom 1** och **Dom 8** beskriver hovrätten att drogmissbruket innebär för stor fara för barnen. I **Dom 1** skriver hovrätten att fadern som missbrukar kan både vara en fara för barnet och sig själv. Man tar alltså hänsyn till faderns mående också. Föräldrarna med missbruk kan påverka barnets utveckling negativt (Warshak 2015).

Dom 1 Utredarnas bedömning belv att D.Gs drogmissbruk utgör en stor fara för E, då fadern var i ett aktivt missbruk, och att en person som under drogpåverkan förlorar omdömet samt utgör en risk för både sig själv och för andra personer i sin omgivning.

Dom 8 I utredningen sägs bl.a. att det framstår som tämligen klart att L.K dricker alkohol i en mängd som påverkar S negativt. Enligt utredningen har både S och hennes mor upplevt påfrestande period och behöver båda samtalsstöd för att bearbeta sina upplevelser , ett stöd som S kan få genom Barnahus i U.

I **Dom 1** beskriver inte hovrätten barnets vilja. Det urskiljs i socialstyrelsens rapport (2017) som skriver att i en riskbedömning ska även barnets egna inställning tas med. Utredarna och domstolen måste skaffa sig en bild av hur barnets situation ser ut. I socialstyrelsens rapport (ibid) beskrivs att vid en riskbedömning ska utredare också ta hänsyn till framtida risker som kan uppstå för barnet. Socialkonstruktivismen menar att människor väljer att kategorisera den sociala verkligheten (Burr 2003). I domarnas fall framgår att hovrätten väljer att kategorisera risker som leder till ett beslut om barnets trygghet och dess umgänge med sin förälder. Foucault (2019) menar att rättens vokabulär är en diskurs som gör att människor ska följa lagen för att samhället ska fungera.

7 Avslutande diskussion

Syftet med studien har varit att undersöka hur hovrätten beskriver barnets bästa, barnets vilja och risker som finns för barnet när det finns uppgifter om missbruk från föräldrarnas sida. Studien har visat att barnperspektivet i hovrättsdomarna inte uppmärksammas i den mån som ett föräldraperspektiv. Barnets bästa har ingen riktig definition och som det har visat sig i tidigare forskning och resultatet från hovrättsdomarna som jag har analyserat används begrepp som "individbaserat", "godomsrogsförmåga", "stabilitet och kontinuitet", "kommunikation och samarbete." Barnets vilja beskrevs som "uttryckt av de själv", "påverkats av andra" och i en del domar framstod barnet som "osynlig." Barnets risker påverkades av den fara som fanns för barnet när föräldern hade ett aktivt missbruk.

Barnets bästa stämde till viss del överens med tidigare forskning som visade på att föräldrarna ska uppfylla en konfliktfri miljö med ett gott samarbete för att det skulle vara till barnets bästa. Beroende på vilken förälder som uppfyller dessa krav resulterade i vem som fick vårdnaden. Om båda föräldrarnas kunde samarbeta fick föräldrarna en gemensam vårdnad och växelvist boende. Tidigare forskning visade även på att barnet skulle ha en stabilitet och kontinuitet som hovrätten beskrev var till barnets bästa. I en del domar visade sig att det skulle mycket till för att rycka barnet från sitt stadigvarande boende och barnet var i behov av stabilitet för att få en bra anknytning. I en del domar valde hovrätten att besluta

om gemensam vårdnad trots en missbruksproblematik från en förälder men då fungerade samarbetet mellan föräldrarna.

Barnets vilja stämde överens med tidigare forskning som visade på att socialtjänsten och domstolen inte tar hänsyn till barnets vilja utan föräldrarnas problematik tog över vårdnadsprocessen. Domstolen använde barnets röst som ett bevis snarare än lyssna på barnet och vara delaktig kring beslut om sin framtid. Barnet kunde framstå som osynlig i domstolens beskrivning då hovrätten tyckte att barnen var försmå att uttrycka sig. I hovrättens beskrivningar framstod att beroende hur föräldrarna uppfattade barnets betende resulterade som avgörande för domstolens beslut kring vårdnadstvisterna. Barnets risker bland föräldrar som hade ett missbruk var en fara för barnen och påverkade barnets vårdnad, boende och umgänge. Men i en del domar beskrev inte domstolen barnets åsikt kring föräldrarnas missbruksproblematik. Den teoretiska utgångspunkten socialkonstruktivism menar att begrepp kring barnets bästa kan vara socialt konstruerade eftersom människor väljer att konstruera sin egna uppfattningar om världen. Maktperspektiv enligt Foucault menar att hovrättens makt skapas utifrån den diskurs som är rådande i samhället vilket är det juridiska vokabuläret. Maktens dominans och disciplin leder till att hovrätten placerar människor där de är mest användbara utifrån föräldrarna och barnens beteende och förmågor.

Slutligen vill jag poängtera att jag har lärt mig mycket under kandidatuppsatsen gång kring ämnet. Studien har belyst kunskap kring hovrättens beskrivningar av ett barnperspektiv. Missbruksproblematiken från föräldrarna vid vårdnadstvister har även uppmärksamats för att se hur det har påverkats i vårdnadstvister kring barnperspektivet. I efterhand har jag tänkt på att utveckla studien och istället intervjua socionomer som själva arbetar med familjerätts ärenden och undersöka hur socionomer ser på barnperspektivet.

Referenslista

Ahrne, Göran & Peter (2015) Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I: Ahrne, Göran & Peter, Svensson (red.). *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB.

Ahrne, Göran & Peter (2015) Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I: Ahrne, Göran & Peter, Svensson (red.). *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB.

Barnkonventionen. *Barnkonventionen* <https://unicef.se/barnkonventionen>. Hämtat: 2020-05-25.

Blomqvist, Paula & Maria Heimer (2016) Equal parenting when Families Break Apart: Alternating Residence and the Best Interest of the Child in Sweden. *Social policy and Administration*, 50 (7): 787-804.

Bergman, Ann-Sofie & Annika Rejmer (2017) Parents in child custody disputes: Why are they disputing? *Journal of child custody*, 14 (2-3): 134-150.

Billquist, Leila & Lisbeth Johnsson (2007) Sociala akter som empiri. Om möjligheter och svårigheter att använda socialarbetare dokumentation i forskningssyfte. *Socialvetenskaplig tidskrift nr. 1*.

Burr, Vivien (2003) *Social constructionism*. London: Routledge.

Boréus, Kristina (2015) Texter i vardag och samhälle. I: Ahrne, Göran & Peter, Svensson (red.). *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB.

Danielson, Ella (2012). Kvalitativ innehållsanalys. I: Henricson, Maria (red.) *Vetenskaplig teori och metod: från idé till examination inom omvårdnad*. 1 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Darlington, Yvonne (2006) Experiences of Custody Evolution: Perspectives of Young Adults Who Were the Subjects of Family Court Proceedings as Children. *Journal of Child Custody*, 3(1): 51-66.

Engelstad, Fredrik (2006) *Vad är makt*. Stockholm: Natur och kultur.

Foucault, Michel (2008). *Diskursernas kamp*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Foucault, Michel. (2019) *Subjektivitet och sanning: Collège de France 1980-1980*. Hägersten Tankekraft förlag

Jönson, Håkan (2010) *Social problem som perspektiv: En ansats för forskning och socialt arbete*. Malmö: Liber.

Leviner, Pernilla (2014) Child protection under Swedish law- legal duality and uncertainty. *European Journal of Social Work*, 17 (2): 205-220.

Lind, Rolf (2014) *Vidga vetandet. En introduktion till samhällsvetenskaplig forskning*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Lundman, Berit & Ula, Graneheim, Hällgren, (2017 I: Granskär, Monica (red.)). Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård. Tredje upplagan Lund: Studentlitteratur.

Prop. 2005/06:99 *Nya vårdnadsregler*.

Pranzo, Diane (2012) Children's right and children's voices in contested custody and visitation cases in Sweden and the US. *A Global Journal of Child Research*, 20(2): 283-290.

Rennstam, Jens & David Wästerfor (2015) Att analysera kvalitativt material. I: Ahrne, Göran & Peter, Svensson (red.). *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB.

Richard A. Warshak (2005) Securing Children's Best interest While Resisting the Lure of Simple Solutions. *Journal of divorce and Remarriage*, 56(1): 57-79.

Rydstedt, Eva & Titti Mattsson (2008) Children's right to representation: A comparison between Sweden and England. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 22 (1): 135-147.

Schiratzki, Johanna (1997). Vårdnad och vårdnadstvister. [*Custody and custody disputes*]. Diss. Stockholm: Univ.

Schiratzki, Johanna (2017) *Barnrättens grunder*. Lund: Studentlitteratur.

SFS (1949:2816) *Föräldrabalken*

Socialstyrelsen (2014) *Barns delaktighet i utredningar om vårdnad, boende och umgänge*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2017) *Riskbedömningar i samband med utredningar om vårdnad, boende och umgänge*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Svenska domstolar (2019) Allmänna domstolar.

<https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/sa-fungerar-domstolarna/allmanna-domstolar/>

Hämtat: 22 maj 2020.

Wenneberg, Søren Barlebo (2001). Socialkonstruktivism: positioner, problem och perspektiv. 1. uppl. Malmö: Liber ekonomi.

Östberg, Francesca (2010). *Bedömningar och beslut: från anmälan till insats i den sociala barnvården*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholm universitet.